

УДК 373.5.013.41:37.064.1-056.24

УЧАСТЬ БАТЬКІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Юлія Зінченко, Валентина Піддубна

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького***Анотація:**

У статті розглянуто питання участі батьків дітей з особливими освітніми потребами в організації інклюзивного навчання. Також охарактеризовано особливості співпраці педагогів з батьками дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Автором розглянуто протиріччя між правами, що належать батькам, рівнем їхньої участі у зміні освітньої практики та умовами навчання дітей з особливими потребами. Зазначено необхідність психолого-педагогічної підтримки батьків у ситуації вибору освітнього маршруту для дитини з порушеннями розвитку, значення інформаційної готовності батьків до такого вибору. Виокремлено необхідність психолого-педагогічної підтримки батьків у ситуації вибору освітнього шляху для дитини з порушеннями розвитку, а також важливість інформаційної підготовленості батьків до такого вибору. Обґрунтовано необхідність як психолого-педагогічної допомоги, так і організаційних технологій у роботі щодо залучення батьків до освітнього процесу.

Ключові слова:

інклюзивне навчання; інклюзія; діти з особливими освітніми потребами; батьки.

Resume:

Zinchenko Yuliia, Pidubna Valentyna.. Parental involvement in the education of children with special needs in inclusive learning settings.

The article discusses the participation of parents of children with special educational needs in organizing inclusive education. It also characterizes the features of cooperation between educators and parents of a child with special educational needs in the context of inclusive education. The author examines the contradiction between the rights belonging to parents and the level of their involvement in changing educational practices and conditions for children with special needs. The necessity of psychological and pedagogical support for parents in choosing an educational path for a child with developmental disabilities is emphasized, as well as the importance of parents' informational readiness for such a choice. The necessity of psychological and pedagogical support for parents in choosing an educational path for a child with developmental disabilities is highlighted, as well as the importance of parents' informational preparedness for such a choice. The need for both psychological and pedagogical assistance, as well as organizational technologies, in engaging parents in the educational process, is justified.

It is noted that the active participation of parents of children with special needs in school life plays a significant role in improving their education, upbringing, correction, and development. Creating psychological and pedagogical recommendations for parents raising children with special educational needs will allow increasing parental competence in matters of the inclusive process in education, making a thoughtful and responsible choice of educational trajectory for a child with special educational needs, and reducing the intensity of emotional experiences by redirecting them from the subject of concern to activities aimed at overcoming this issue.

Based on the analysis of scientific and methodological works by domestic and foreign experts, it has been found that the issue of parental involvement in the organization of inclusive education for children with special educational needs has not been fully researched by scholars. Therefore, it remains relevant today and requires further scientific exploration.

Key words:

inclusive education; inclusion; children with special educational needs; parents.

Постановка проблеми. В Концепції Нової української школи одним із ключових принципів визначено партнерство, що передбачає спілкування, взаємодію та співпрацю між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями, є добровільними, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат (*Концепція Нової української школи*, 2016, с. 14). У зв'язку із цим нагальної актуальності набуває питання участі батьків дітей з особливими освітніми потребами в організації інклюзивного навчання.

Важливо враховувати, що сім'я, де виховується дитина з особливими потребами, потребує й особливої уваги. Цю обставину мають усвідомлювати як адміністрація школи, так і педагоги, оскільки успішність інклюзивного навчання значною мірою залежить від взаємин, що склалися в родині. Якщо в сім'ї панує позитивна атмосфера, то впевненість у власних силах і можливостях передається і дитині.

Аналіз досліджень і публікацій. Актуальні питання проблеми участі батьків у процесі

організації навчання та у формуванні особистості дитини висвітлені у працях Л. Загик, В. Іванової, В. Котирло, Н. Кот, С. Ладивір, Т. Маркової, Л. Островської, Т. Пагути та ін.

А. Колупаєва у своїй книзі «Інклюзивне навчання: вибір батьків» підкреслює особливу, якщо не вирішальну, роль батьків в освіті учнів з особливими освітніми потребами: «Батьки мають бути залучені до так званої шкільної команди, що має здійснювати супровід та надання допомоги дитині з особливими освітніми потребами під час її перебування в закладі освіти. Родині дитини з особливими освітніми потребами слід зважати на те, що успіхи майбутнього школяра значною мірою залежать від їхньої участі у процесі інтегрування дитини в середовищі однолітків» (Колупаєва, 2018, с. 7).

За висновками Д. Петровської, А. Захарова, Д. Ісаєва, Т. Пироженко, І. Бежа вирішальним фактором, який впливає на формування та розвиток особистості, поведінку дітей з особливими освітніми потребами є тісна співпраця між родиною і педагогами, психологами.

Наукові праці А. Капської, А. Колупаєвої, В. Липи, В. Синьова, С. Харченка переконливо доводять, що у сучасній системі інклюзивної освіти пріоритетною умовою виступає взаємодія педагогів з батьками, яка не тільки сприяє вирішенню навчальних та виховних завдань, а також дозволяє знизити рівень психічного навантаження в умовах загальноосвітнього середовища.

Налагодження партнерських стосунків між батьками та всіма фахівцями, які працюють у навчальному закладі та надають допомогу дитині з порушенням психофізичного розвитку, вчена А. Колупаєва визначає як одне з першочергових завдань інклюзивної освіти.

Формулювання цілей статті. Цілями цієї статті є дослідження актуальності проблеми участі батьків дітей з особливими освітніми потребами в організації інклюзивного навчання; теоретичне обґрунтування особливостей взаємодії педагогів із батьками дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна освіта ґрунтується на ідеології, що заперечує будь-яку форму дискримінації дітей з особливими освітніми потребами. Вона створює спеціальні умови для навчання, виховання та корекції розвитку цієї категорії школярів. Освіта та корекція розвитку дітей з особливими освітніми потребами базується на принципах виваженої педагогіки і ґрунтується на розумінні відмінностей між людьми як природного явища.

Інклюзія – це повне залучення всіх учнів до всіх аспектів навчання й шкільного життя, незалежно від наявності тих чи інших індивідуальних відмінностей. У межах інклюзивної моделі всі учні навчаються разом у звичайних школах, класах та інших контекстах, які, своєю чергою, активно адаптуються та змінюються, щоб урахувати й задовольняти потреби кожного (Лорман, 2011, с. 13). У рамках інклюзивної освіти заклад освіти має такі завдання:

- створення однорідного та психологічно затишного навчального середовища для дітей з різними навчальними потребами;
- оцінку ефективності освітнього процесу та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами під час навчання у школі;
- впровадження ефективного психолого-педагогічного супроводу інклюзивної практики через взаємодію різних напрямів діяльності, таких як діагностично-консультативний, корекційно-розвивальний та соціально-трудоий;
- сприяння подоланню можливих порушень у когнітивній, емоційно-особистісній сфері шляхом залучення дітей з особливими

освітніми потребами у позитивну діяльність;

- поступове підвищення мотивації дитини на основі її особистих інтересів та свідомого ставлення до позитивних занять;
- захист та зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей;
- сприяння змінам у суспільній свідомості щодо дітей з особливими освітніми потребами.

В успішній реалізації корекційної програми дітей в системі інклюзивного навчання найбільше зацікавлені батьки. Однак, часом їм складно оволодіти спеціальними знаннями та навичками без підтримки та допомоги фахівців.

Робота з сім'ями дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії ґрунтується на таких принципах:

1. Особистісно-орієнтований підхід до дітей і до батьків, де в центрі уваги – врахування особистісних особливостей дитини, сім'ї; забезпечення комфортних, безпечних умов. Важливо, щоб сім'я дитини відчула увагу з боку педагогічних працівників, зацікавленість учителів у розвитку дитини, їхню готовність допомогти батькам у вихованні і розвитку дитини.

2. Гуманно-особистісний – різнобічна повага і любов до дитини, до кожного члена сім'ї, віра в них. Чи не першим кроком для співпраці сім'ї з закладами освіти є сприяння соціальному та освітньому середовищу, де батьки відчувають себе привітними, поважними, довіреними, почутими і необхідними. Готовність батьків прислухатися до слів учителя, прагнення виконати його рекомендації пов'язані не стільки з тим, що говорить вчитель, але як він це говорить.

3. Принцип комплексності – психолого-педагогічний супровід дитини в інклюзивній освіті можна розглядати тільки в комплексі, у тісному контакті вчителя з психологом, з учителем-дефектологом, логопедом, батьками (Гаяш, 2019, с. 62).

Соціалізація дітей з обмеженими можливостями здоров'я є однією з актуальних проблем у системі освіти нашої держави. Один із можливих шляхів розв'язання цього питання – створення інклюзивного середовища. Суспільство має зобов'язання забезпечити кожній дитині з особливими потребами можливість повністю реалізувати свій потенціал, бути залученими в життя суспільства та стати повноцінним його членом.

У соціалізації дитини з особливими освітніми потребами роль сім'ї невід'ємна. Саме в сімейному середовищі формується особистість, адже дитина наслідує приклад батьків. Сімейне

оточення є основним механізмом соціалізації дитини, і успішність цього процесу визначається великою кількістю факторів, таких як виховна стратегія, рівень життєвого комфорту, способи взаємодії в родині, а також стан фінансових можливостей та наявність обох батьків. Інклюзивна освіта не може розглядатися без активної участі батьків та налагодженої взаємодії всіх учасників навчального процесу.

Усе більше батьків усвідомлюють переваги інклюзивної освіти для своєї дитини. Це дозволяє їм бути активними учасниками освітнього процесу, брати участь в ухваленні рішень, які безпосередньо впливають на навчання та розвиток дитини.

Ефективне включення дітей, які мають спеціальні освітні потреби, до дошкільних та загальноосвітніх закладів, вимагає вирішення кількох завдань. Серед них – реалізація інклюзивного навчання, сприяння активній взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу (вчителями, дітьми, батьками), створення атмосфери, де формуються довірчі відносини, та створення психологічно сприятливого середовища для навчання.

Усі батьки є важливими членами навчальних команд своїх дітей. Їхня постійна участь у шкільному житті може значно покращити успіхи у навчанні дитини, сприяти її соціалізації та гармонійному розвитку. Саме батьки повинні надавати важливу інформацію для розробки, впровадження та адаптації програми потреб своєї дитини. Батьки мають своє уявлення про те, яке середовище навчання або місце навчання найбільш відповідатиме потребам їхньої дитини. Для цього вони повинні звернутися до працівників школи, щоб отримати інформацію про доступні варіанти на місцевому рівні. При виборі найкращого місця для навчання або навчального середовища команда бере до уваги різні фактори, такі як індивідуальні потреби учня, наявні ресурси та види підтримки, а також думки батьків на цю тему і те, що вважається розумним та відповідним в даній ситуації.

Всім дітям необхідна підтримка батьків, а учні з обмеженими можливостями здоров'я потребують ще більшого залучення батьків до процесу виховання та навчання. Для того, щоб досягти найкращого результату у навчанні, надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами навчальної команди. За свідченнями науковців, батьки та вчителі вважають постійну комунікацію однією з базових складових ефективного навчання.

Мати інформацію та бути важливим членом навчальної команди дитини означає:

- брати участь в ухваленні рішень, які впливають на освіту дитини;

- надавати свій письмовий свідомий дозвіл на проведення будь-якого спеціалізованого оцінювання;
- мати повну інформацію про програми, що існують у школі та районі;
- надавати важливу інформацію, яка може вплинути на навчання та поведінку дитини у школі;
- отримувати від учителів, керівників та інших спеціалістів інформацію про навчання та успішність дитини;
- мати доступ до інформації про навчання дитини у школі, включаючи результати спеціалізованого оцінювання та звіти;
- отримувати консультації перед залученням дитини до програми спеціалізованого навчання;
- регулярно отримувати звіти про успіхи дитини протягом навчального року;
- надавати письмовий дозвіл на будь-які додаткові послуги, яких може потребувати дитина;
- отримувати консультації та надавати свідомий письмовий дозвіл на затвердження індивідуалізованого навчального плану (ІНП) для дитини;
- оскаржувати рішення, які на вашу думку, не найкращим чином задовольнятимуть навчальні потреби дитини (Колупаєва, 2010, с. 20).

Одним із з головних аспектів роботи в навчальній команді є постійне інформування вчителя щодо труднощів та потреб, а також сильних сторін та здібностей дитини, що може істотно впливати на її навчання. Батьки також можуть повідомити навчальну команду про:

- актуальні медичні дані стосовно дитини;
- успішне виконання методик навчання та формування поведінки, які застосовуються вдома;
- стрес та зміни домашньої обстановки дитини;
- негативні випадки в колишній школі.

Надаючи корисну та актуальну інформацію вчителю, батьки допомагають покращувати навчальний досвід дитини.

У процесі вступу до школи сім'я повинна взяти активну участь, надаючи кваліфіковану та ефективну допомогу та вчиняючи за педагогічними нормами. Це передбачає часті зустрічі з вчителями, обговорення поведінки дитини, її проблем і успіхів, спільне планування майбутніх дій з усвідомленням, що обмеження не має перешкоджати активному життю, спілкуванню та досягненню взаєморозуміння. Багато від особистісного розвитку дитини та формування її здатностей розуміти власні

потреби, можливості та таланти залежить від підтримки родини.

За свідченнями науковців, на початкових етапах навчання батьки повинні активно створювати ігрові та навчально-ігрові ситуації, що сприяють відтворенню різноманітних дій, вивченню нового та викликають позитивні емоції у дитини. Розуміння та підтримка батьками участі у консультаційних семінарах та тренінгах, на яких обговорюються ці питання, є важливим етапом. Ці заходи дозволять батькам усвідомити, що їхня дитина – унікальна особистість зі своїми особливостями, відмінними від інших, з власним способом сприйняття світу, засобами спілкування та мислення.

Форми співпраці між закладом освіти та батьками – це методи організації спільної діяльності та зв'язку. Головна мета усіх цих форм – встановлення довірчих стосунків між дітьми, батьками та вчителями, об'єднання їх в одну команду та стимулювання бажання спільно вирішувати проблеми та ділитися ними один з одним.

Основними формами роботи з батьками в умовах інклюзивного навчання є: батьківські збори, бесіди (колективні, індивідуальні, групові), консультації, семінари, проведення тренінгів, організація ділових ігор, відвідування родин, дні відкритих дверей, оформлення куточків для батьків, випуск тематичних газет тощо (Порошенко, 2019, с. 98).

Також, на нашу думку, для забезпечення командної взаємодії батьків та фахівців закладу інклюзивної освіти на засадах партнерства та співробітництва необхідно проводити спільні заходи для педагогів та батьків (диспути, круглі столи) та запрошення батьків на засідання команди психолого-педагогічного супроводу.

Одним із ефективних методів співпраці є листування між педагогами та сім'єю. Такий обмін може включати щотижневі нотатки, що розповідають про останні події в школі, улюблені види занять дитини та її цікаві висловлювання. Батьки ведуть індивідуальні зошити розвитку для своєї дитини, які щодня оновлюються вчителями й асистентами вчителів та передаються додому. У цих зошитах батьки фіксують особливі події, досягнення та активності дитини, які відбуваються поза школою. Зі свого боку, вчителі та асистенти розповідають про проведені дні в школі, взаємодію з однолітками, досягнення та потреби дитини.

Створення та реалізація індивідуального навчального плану (ІНП) також є результатом

колективної роботи вчителів, фахівців, асистентів та батьків. У процесі співпраці вони спрямовані на задоволення потреб кожного учня, який потребує різних форм підтримки. Команда визначає очікувані результати навчання, або цілі, враховуючи поточні потреби та вміння дитини, розробляє систему заходів для досягнення цих цілей протягом року і письмово фіксує їх. Цей документ отримує назву «індивідуальний навчальний план» (ІНП). Беручи участь у складанні індивідуальної програми розвитку та оцінці її результативності, батьки спільно з педагогами визначають пріоритетні напрями у цій програмі. Особливо важливим є розвиток комунікативних навичок для всіх дітей, що навчаються в інклюзивних умовах, оскільки вміння ефективно спілкуватися є одним із найважливіших та складних завдань протягом усього навчання.

Батьки можуть активно залучатися до різних аспектів шкільного життя – починаючи від волонтерської діяльності в установі освіти і закінчуючи участю у шкільних зборах та роботі у шкільних комітетах. Це може стати джерелом інформації про освітні ініціативи, сприяти покращенню взаємин з іншими батьками та персоналом школи.

Висновки. Активне залучення батьків дітей з особливими потребами у шкільне співтовариство відіграє важливу роль у покращенні їхнього навчання, виховання, корекції та розвитку. Важливо, щоб батьки брали участь у прийнятті рішень щодо освіти своєї дитини. Вони можуть надати важливу інформацію для планування, впровадження й адаптації програми задля забезпечення кращого врахування постійно змінних потреб своєї дитини.

Батьки є найважливішими учасниками навчального процесу своїх дітей. Вони найкраще знають їхні сильні та слабкі сторони, їхні здібності, інтереси та особливості розвитку. Тому участь батьків у забезпеченні позитивних результатів освітньо-корекційної діяльності в інклюзивних школах є критично важливою.

Головним аспектом співпраці батьків і школи в умовах інклюзії є їхнє безпосереднє залучення до складу мультидисциплінарної команди. Це ключовий елемент успішної реалізації моделі інклюзивної освіти, що передбачає ефективну співпрацю між вчителями, фахівцями, батьками та учнями. Активна участь батьків у навчально-корекційному процесі інклюзивних навчальних закладів є одним з фундаментальних елементів інтеграції дітей з особливими потребами у шкільне життя та суспільство в цілому.

Список використаних джерел

Гаяш, О. (2019). Співпраця закладу освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами як умова

References

Gayash O. (2019). Cooperation of an educational institution with parents of children with special educational needs

- реалізації ідей інклюзії. *Науковий часопис*. № 38. С. 62.
- Колупаєва, А., & Наконечна, Л. (2018). *Інклюзивне навчання: вибір батьків*. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру». 56 с.
- Концепція Нової української школи: Постанова Каб. Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988*. (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- Лорман, Т., Деспелер, Дж., & Харві, Д. (2011). *Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практич. посіб.* Київ: ТОВ «Вид. дім «Плеяди». 296 с.
- Порошенко, М. (2019). *Інклюзивна освіта: навч. посіб.* Київ: ТОВ «Агенство Україна». 300 с.
- Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. у 9 кн.* (2010). (Ред. Колупаєва та ін.). Київ: ТОВ ВПЦ «Літопис-XX». 363 с.
- as a condition for implementing the ideas of inclusion. *Scientific journal*. No. 38. P. 62. [in Ukrainian]
- Kolupaeva A., Nakonechna L. (2018). *Inclusive education: choice of parents*. Kharkiv: Ranok Publishing House, Kangaroo Publishing House, 56 p. [in Ukrainian]
- Concept of the New Ukrainian School: Resolution of the Cabinet. of the Ministers of Ukraine dated 14.12.2016 No. 988. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian]
- Lorman T., Deppeler J., Harvey D. (2011). *Inclusive education. Supporting diversity in the classroom: practice. manual* Kyiv: LLC "Vid. "Pleiada" house. 296 p. [in Ukrainian]
- Poroshenko M. (2019). *Inclusive education: education. manual* Kyiv: Agency Ukraine LLC. 300 p. [in Ukrainian]
- Guide for parents of children with special educational needs: teaching method. manual in 9 books / A. Kolupaeva et al. Kyiv: "Litopis-XX" LLC of the VOC, 2010. 363 p. [in Ukrainian]

Відомості про автора:

Зінченко Юлія Олександрівна
zinchenko_yuliia@mspu.edu.ua
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

Піддубна Валентина Василівна

walentyina007@gmail.com
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-179-183

*Матеріал надійшов до редакції 27. 05. 2024 р.
Прийнято до друку 18. 06. 2024 р.*

Information about the author:

Zinchenko Yuliia Oleksandrivna
zinchenko_yuliia@mspu.edu.ua
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Piddubna Valentyna Vasylivna

walentyina007@gmail.com
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-179-183

*Received at the editorial office 27. 05. 2024.
Accepted for publishing 18. 06. 2024.*